

*Ірина Батрун
(Харків, Україна)*

ОСВІТНЯ ПРАКТИКА ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

В освітній практиці Василя Сухомлинського значне місце посідає проблема підготовки школярів до життя.

Саме В.О.Сухомлинський створив педагогічну систему, яку можна розглядати як цілісну технологію підготовки дитини, підлітка до життя.

Уважно слідкуючи за розвитком педагогічної науки, за соціально-політичними змінами в суспільстві, за тими суспільними потребами, які висувуються на перший план самим життям, В.О.Сухомлинський адаптував свою концепцію розвитку особистості до потреб сучасності, на практиці довів можливість формування особистості, яка входить у доросле життя вже готовою до участі у суспільних, трудових, політичних, творчих і наукових процесах.

Важливим компонентом у підготовці школярів до дорослого життя є виховання людини, особистості та громадянина.

У процесі наукового пошуку з'ясовано, що В. О. Сухомлинський виявив і сформулював ряд закономірностей, які обов'язково мають враховуватися у реальному процесі формування громадянина. Це – результат тонких, глибоко професійних спостережень ученого-гуманіста: чим багатіші ідейно-громадські відносини в колективі, тим повно цінніше особисте духовне життя вихованця; чим більше радості отримує дитина від того, що дає суспільству, тим більш дисциплінованою і відповідальнішою вона стає перед суспільством і власним сумлінням та ін.

Аналізуючи підходи В.О.Сухомлинського щодо підготовки школярів до життя та громадянської освіти, можна побачити, що цей самобутній педагог із Павлиша створив оригінальну й унікальну систему формування громадянина, досить чітко визначив її кінцевий результат. У поставленій ним меті поруч гармонійно поєднуються, з одного боку, формування людини як суспільної істоти, як сукупності відповідних суспільних відносин, від об'єктивного впливу яких залежить становлення її духовного світу, виконання нею певних зобов'язань перед суспільством, а, з іншого, розвиток людини як особистості,

відносно автономної, вільної у своєму виборі, як неповторної індивідуальності, як суб'єкта свого власного життя, власної самореалізації саме в тій діяльності, де вона може виявити себе в найкращому вигляді, розкрити свої потенційні духовні сили і творчі здібності на благо суспільства .

На сучасному етапі духовного відродження, українського державотворення, педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського щодо громадянського виховання й громадянської освіти набуває особливої актуальності, оскільки сприяє розв'язанню таких педагогічних завдань, як формування національної гідності, піднесення людини, котра, утверджуючи в собі свідому громадянську позицію у ставленні до суспільного гармонійно поєднує суспільні цілі з особистими.

У творчій спадщині видатного педагога, новатора-практика В.О. Сухомлинського є актуальні для сьогодення шкільної практики педагогічні напрацювання в напрямку вирішення проблеми підготовки школярів до майбутньої трудової діяльності.

Маємо констатувати, що через усі педагогічні праці В.О.Сухомлинський проводить основну ідею – самоутвердження і становлення цілісної особистості громадянина у творчій праці на благо суспільства. Дати дитині радість творення, радість праці, праці на благо людей – це і є справжня мудрість любові до дітей, – стверджував В. О. Сухомлинський. Досвід виховання працьовитості у підлітків, докладно висвітлені у численних працях («Про трудове виховання», «Завдання у вихованні дітей», «Павлиська середня школа», «Природа, праця, світогляд», «Сто порад учителям» та ін.), вперше ця проблема була піднята педагогом у його роботі «Трудове виховання в сільській школі» (1957), в якому вчений довів, що педагогічно організована праця виступає незамінним засобом виховання й підготовки учнів до дорослого життя. У практичній роботі з дітьми та підлітками це означає, що праця є основою інтелектуального, морального, естетичного, емоційного, фізичного розвитку, становлення ідейної цивільної особистості [1;2;3].

Дуже важливим моментом у системі трудового виховання В.О.Сухомлинського є положення про те, що праця дозволяє найбільш повно і

яскраво розкрити природні задатки і схильності дитини. Аналізуючи готовність дитини до трудового життя, слід думати, підкреслював він, - не лише про те, що вона може дати для суспільства, але й про те, що праця дає особисто дитині. У кожній дитині дремають задатки якихось здібностей. Ці задатки як порох: щоб запалити, необхідна іскра.

Для сучасного періоду розвитку українського суспільства велике значення мають педагогічні погляди В.О. Сухомлинського на виховання громадянського начала в праці, почуття власної гідності. Ця проблема відіграє особливу роль у теперішній період суспільного буття в Україні, коли набувають популярності ідеї швидкого власного збагачення будь-якою ціною, в тому числі за рахунок нечесної і непомірної експлуатації чужої праці, ігнорування інтересів держави і юридичних та моральних норм, самоутвердження силою тощо.

Проведений аналіз праць В.О.Сухомлинського доводить, що першочергового значення педагог надавав організації трудової підготовки до життя в навчальному процесі, сама ж школа В. О. Сухомлинського - це модель «трудої школи», яка орієнтується на виховання особистості, здатної на засадах трудової діяльності самовдосконалюватися, самовиражатися, активно включатися в доросле життя.

Бути громадянином, за В.О. Сухомлинським, значить піклуватися про майбутнє суспільства, а майбутнє – це діти. Проблема підготовки молоді до виховання дітей, до високоморального і повнокровного сімейного життя є для великого педагога однією з центральних. Сама підготовка молодого покоління до виховання дітей є одна з форм виховання підростаючого покоління включає, на думку В.О.Сухомлинського, цілеспрямовані дії батьків, всіх членів сім'ї, школи і громадських організацій, а також об'єктивний вплив повсякденного побуту з метою формування у молодих людей позитивної установки на реалізацію виховної функції сім'ї.

Аналізуючи досвід сімейного виховання дітей, видатний український педагог показав, що сім'я з існуючими в ній взаєминами між батьками і дітьми

– перша школа інтелектуального, морального, естетичного та фізичного виховання.

На глибоке переконання В.О.Сухомлинського, сім'я повинна бути основною школою виховання моральних почуттів у дітей, а це значить – формувати моральні уявлення і у сфері сімейного життя, головною частиною якої є виховання дітей.

Підготовку до сімейного життя в умовах рідної домівки педагог пов'язував з вихованням у хлопчиків і дівчаток основ моральності. У своїх творах В.О. Сухомлинський розкриває основні моральні риси, які необхідно виховувати у молодих людей як майбутніх сім'янинів, розглядає шляхи та засоби морального розвитку особистості зростаючої людини [4].

У зміст підготовки молоді до сімейно-шлюбних відносин В.О. Сухомлинський включав ознайомлення учнів у сім'ї та школі з основами виховання дітей, з мудрістю батьківства та материнства. Він був переконаний, що мудрості батьківства та материнства діти навчаються насамперед у родині [4].

Для теорії підготовки підростаючого покоління до самостійного життя, створення сім'ї, представляють інтерес погляди В.О. Сухомлинського на проблему виховання дітей у праці. В. О. Сухомлинський рекомендував батькам залучати дитину до праці з того моменту, як вона навчився тримати ложку в руках і нести їжу з тарілки до рота. Праця має стати для кожного хлопчика і кожної дівчинки життєвою необхідністю, засобом самовираження, утвердження власної гідності. Майбутніх сім'янинів важливо навчити поважати як розумову, так і фізичну працю. Почуття поваги до праці пов'язує дитину духовними нитками обов'язку з іншими людьми. Через працю в сім'ї діти пізнають навколишній світ, багатство людських відносин, вчаться бути хорошими господарями, сім'янинами.

Видатний педагог виходив із того, що праця – корінь моральності, моральною нормою він вважав те, що всі блага і радості життя створюються тільки працею... Моральний сенс праці як раз і полягає в тому, що людина

отримує найвищу радість оптимістичного сприйняття – радість творення [5, с.102].

У питаннях теорії і практики підготовки учнів до сімейного життя В.О.Сухомлинський виходив з того, що сім'я будується на фундаменті спільності духовних і цивільних інтересів чоловіка і дружини, на їх повній рівноправності, на відповідальності обох членів подружжя перед суспільством за виховання дітей. Сім'я виховує дітей укладом свого життя, свідомим виконанням цивільних обов'язків, чесною працею, високим моральним виглядом батька і матері, всіх членів сім'ї.

Проблему підготовки учнів до створення сім'ї В.О. Сухомлинський вважав особливо актуальною для старших школярів. Підготовка до подружнього життя повинна широко здійснюватися як в процесі навчальної, так і позанавчальної роботи з юнаками і дівчатами. Важливе місце у вихованні моральної готовності учнів до сімейного життя В. О. Сухомлинський відводив урокам літератури, історії батьківщини, музики.

Таким чином, підготовка учнів до сімейно-шлюбних відносин, за В.О.Сухомлинським – це цілеспрямовані педагогічні дії школи і батьків, всіх членів сім'ї та об'єктивний повсякденний вплив сімейного побуту, сімейних відносин на дітей. Гармонійний розвиток особистості вихованця найбільш повно здійснюється на основі поєднання сімейного та суспільного виховання, при пріоритеті сімейного. Головним фактором виховного впливу на дитину він вважав внутрішньо сімейні відносини. Саме в сім'ї діти за допомогою батьків, старших, у процесі постійного спілкування з ними, отримують свої перші життєві враження, освоюють соціальний досвід, готуються до продовження роду людського.

Аналіз праць В.О. Сухомлинського дозволяє зробити висновок, що він глибоко філософськи розглянув найважливіші аспекти соціалізації дитини в умовах сім'ї, роль сім'ї в залученні дитини до цінностей суспільства і в формуванні сім'янина. Він вважав, що «...до материнського і батьківського обов'язку треба готувати мало не з колиски, а виховання хорошої матері і

хорошого батька – це, по суті, рішення доброї половини всіх завдань школи» [4].

Отже, теоретичні здобутки та практичний досвід В. О.Сухомлинського є важливим підґрунтям у галузі організації підготовки школярів до шлюбно-сімейних відносин, статевого виховання. Погляди педагога були гідно оцінені прогресивними послідовниками, вони є надзвичайно цікавими і для сучасних дослідників.

Підсумовуючи вище викладене, зазначимо, що В.О.Сухомлинський готував людину до життя починаючи з школярства. Саме в цей період він закладає підґрунтя для формування людини, особистості, громадянина, працівника, майбутнього батька або матері, адже це основа цілісного розвитку людини, готової до життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинский В.А. Избранные произведения: В 5 т. / В.А.Сухомлинский. – К.: Радянська школа, 1979.
2. Сухомлинський В.О. Павлівська середня школа // Вибр. тв.: в 5т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.4. – С. 7-390.
3. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5т. – Т.2. – К.: Рад.школа, 1976. – С.419-654.
4. Сухомлинский В.А. Нравственный идеал молодого поколения / В.А.Сухомлинский. – М. : Акад. пед. наук РСФСР, 1963. – 152 с.

Наумов Б.М. В.О. Сухомлинський про потреби творчої діяльності учнів у контексті побудови цілісної педагогіки / Б.М. Наумов // Педагогічний альманах: зб. наук. праць. -КВНЗ (Херсонська академія неперервної освіти). – 2015.-вип.26. - С.99-105